

MÁS/VILÁG – A BRONZKORI ÉLET REJTELMEI ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGON

A miskolci Herman Ottó Múzeum időszakos régészeti kiállítása

KIRÁLY ÁGNES

A miskolci Herman Ottó Múzeum új, nemzetközi vándorkiállítása egy rövid lengyelországi „ösbemutató” után, 2015. október 13-án nyílt meg Miskolcon. A tárlat Borsod-Abaúj-Zemplén megye kora/középső és késő bronzkorának rejtelmekkel teli világát mutatja be. Az i. e. 2300 és 900 közötti időszak titkait több oldalról körüljáró kiállításban a legmodernebb kutatási módszerek, az eddigi eredmények különféle értelmezési lehetőségei, valamint a múzeum törzsgyűjteményének legszébb darabjai mellett eddig publikálatlan leletek is bemutatásra kerülnek. Mint ahogyan azt a kiállítás címe is előrevetíti, a Más/világban a látogatókat izgalmas időutazás várja, ahol térben és időben a régészekkel együtt gondolkodhatnak az emberi természet és kultúra különbségeiről – vagy épp hasonlóságairól. A tárlat arra ösztönzi látogatóit, hogy újraértékeljék mindazt, amit elődeink mindennapjairól és rítusairól, hiedelmeiről eddig gondoltak. Valóban „más ez a világ”? Hogyan nézhetett ki a bronzkori „másvilág”?

1. kép: A kiállítás installációja (fotó: Kiss Tanne István)

A kiállítás első termébe belépő látogató a kora/középső bronzkori tell-kultúrák (kb. i. e. 2300–1400) világával, a tell fogalmával és képződésének folyamatával ismerkedhet meg. Elsőként a Miskolci Egyetem, a Kölni Egyetem és a Herman Ottó Múzeum közös, roncsolásmentes régészeti kutatási programja

([BORBAS-projekt](#)) kerül bemutatásra. A hosszú távú projekt célja, hogy a Borsodi Mezőség kora és középső bronzkori településstruktúráiról a légifelvétel, archeomágneses kutatások, szisztematikus leletgyűjtések és fémkereső műszerek kutatások integrált elemzése révén tényleges régészeti feltárás nélkül is minél részletesebb képet alkothassunk. A bemutatott hat esettanulmány mindegyike (Tard-Tatárdomb, Emőd-Nagyhalom, Mezőcsát-Laposhalom, Tiszababolna-Fehérlő-tanya, Tiszakeszi-Szódadomb) kiválóan illusztrálja azt az összetett kognitív rendszert, amely a kora és középső bronzkori tell-települések létrejöttének meghatározó eleme lehetett. A telepek belső szerkezete koncentrikuskör-alakot formáz, mely a korszak kerámia-, fém- és csontművességének is alapvető

2. kép: A középső bronzkori tell-települések szerkezetét modellező installáció a BORBAS-projekt kutatási eredményeit mutatja be. (fotó: Kiss Tanne István)

3. kép: A terem közepén (az imitált tell középpontjában) a kör szimbolikájával ismerkedhet a látogató.
(fotó: Kiss Tanne István)

4. kép: A tell-telepek rétegtanát és a középső bronzkori háztartások berendezését egy közel életnagyságú, rajzos rekonstrukció szemlélteti. (fotó: Kiss Tanne István)

díszítőmotívuma. A kör mint archetípus kognitív elemzése a települések struktúráját modellező installáció közepén kapott helyet.

A következő kiállítási egységben a megyénk területén korábban (részben) feltárt településeken keresztül bepillantást nyerhetünk a négyezer évvel ezelőtti hétköznapiak kézzel fogható világába is.

A tell-telepek rétegtanát egy közel életnagyságú, rajzos rekonstrukció szemlélteti, míg a hozzá tartozó installáció a szakirodalomból jól ismert lelőhelyek (pl. Ároktő, Mezőkeresztes, Tibolddaróc, Füzesabony, Vatta, Nagyrozvággy) anyagából válogatva mutatja be a mindennapi élet tárgyi emlékeit. A leletek tanulmányozása során a háztípusokat,

azok belső elrendezését, a bennük folyó munkát, használati tárgyakat és eszközöket, gyermekjátékokat saját, 21. századi anyagi kultúránk megfelelő elemeivel hasonlíthatjuk össze.

A középső bronzkori terem utolsó két állomásán maguk a – a régészeti forrásokból egyelőre még kevésbé ismert – középső bronzkori emberek, valamint hiedelmeik elevenednek meg. Hogyan néztek ki? Mit visel-

5. kép: Középső bronzkori agancseszközök
(fotó: Kertész Gabriella)

6. kép: Tell-telepelekről származó asztali edénykészlet darabjai (fotó: Kertész Gabriella)

7. kép: Madár alakú edény Mezőcsátról
(fotó: Kertész Gabriella)

8. kép: Borsod-Abaúj-Zemplén megye középső bronzkorának egyik emblematikus lelete a tiszaladányi bronzkincs.
(fotó: Koós Judit)

9. kép: A borsod megyei középső bronzkori férfi és női viselet rekonstrukciója (rajz: Nagy S. József)

tek? Hogyan készítették csodálatos bronztárgyaikat? Hová és hogyan temették halottaikat? Mit adtak számukra útravalóul? A látogató a kiállításban a kora/középső bronzkori viselet, fémművesség és temetkezési szokások kapcsán eddig még javarészt publikálatlan leletekkel találkozhat.

A második terembe érve a látogatók az előzőekhez képest merőben „más világban” találják magukat: a középső bronzkor szigorú szabályok szerint megalkotott, zárt mikrokozmosza eltűnik és (szó szerint) teret enged a késő bronzkor világának (kb. i. e. 1400–900).

A kiállítás következő része az emberiség első globalizációs robbanása előtt tiszteleg, amikor a tér Európa-szerte kinyílik, a kulturális kapcsolatok egyre szerteágazóbbá, az emberi közösségek egyre mobilisabbá, a tárgyak pedig egyre univerzálisabbá válnak. A késő bronzkori közösségek korábban kiaknázatlan ökológiai zónákat vesznek birtokba, településhálózatuk hierarchizált társadalom képét tükrözi. A magaslatokon erődítéssel kialakított „földvárak” mellett kiterjedt, nyílt színi és kisebb, tanyaszerű települések tűnnek fel. A mezőgazdálkodás hangsúlya az intenzívebb földművelés és a nagyállattartás felé tolódik. Újfajta technológiai eljárások kerülnek bevezetésre mind a kerámia-, mind pedig a fémművesség terén. Megjelennek a kétszínűre égetett, fémedényeket utánzó, polírozott felületű kerámiák, a bronztárgyak pedig jóval kif-

10. kép: Fotó: Kiss Tanne István

11. kép: Késő bronzkori sír Pácinból, a háttérben az oszlári és az igrici edénydepó (fotó: Kiss Tanne István)

nomultabb eljárásokkal készülnek. Ezeket a technológiai újításokat a múzeum törzsgyűjteményéből alkotott, gazdag válogatás szemlélteti. Az újraparendződő társadalom lenyomataként a lakomázás szokására és az i. e. 1300-as évek fordulóján földbe rejtett edénydepók kérdésére az igrici és az oszlári leletek tanulmányozása kapcsán nyílik lehetőség.

Mindezek mellett a korszak tárgyainak nagy távolságokat átívelő elterjedése az, ami igazán szembeötlő. A Kárpát-medencében ekkortájt készített tárgyak párhuzamai olyan földrajzi távolságokban bukkannak fel, mint a mai Németország vagy Skandinávia területe. Ezekre az aprólékosan kidolgozott bronztárgyakra legtöbbször elrejtett kincsekként bukkannak a régészek: az értékes fémek a késő bronzkor folyamán addig még soha nem látott minőségben és mértékben kerülnek deponálásra. „Főnökök” viharos idők során elrejtett örökségei lennének ezek a kincsek, vagy esetleg győztes harcosok zsákmányaként értelmezhetőek? Bronzműves mesterek később felhasználható nyersanyagkészletének tekintsük őket, vagy netán természetfeletti erőknél szánt felajánlásnak? Gyakorlatilag ahány lelet, annyi lehetséges magyarázat létezik. A kiállításban a látogatók a bükk-szentászlói II. és a pácini IV. bronzlelettel, valamint a tállyai II. kincs feltárással ismerkedhetnek meg.

A késő bronzkori „globalizálódási” folyamat a hamvasztásos temetkezési rítus elterjedésében is tetten érhető: a Kr. e. 1. évezred fordulójá környékén hirtelen szinte mindenütt urnasíros temetők jelennek meg. Ezt a változást vajon értékelhetjük-e a halálról és a túlvilágról alkotott kép megváltozásaként? Összefüggésben áll-e ez a folyamat a tűz szerepének felértékelődésével, a fémműves technológiák fejlődésének következtében az elem feletti ellenőrzés

12. kép: A késő bronzkori női és férfi viselet elemei (fotó: Kiss Tanne István)

13. kép: Különböző típusú, késő bronzkori kincsleletek
(fotó: Kiss Tanne István)

14. kép: Különleges temetkezés Pácín-Alharasztól

15. kép: Istenek éke vagy hatalmi szimbólum? – Óriási méretű bronztekerces Abaújdevecserből

ben talált, hatalmas méretű bronz spiráltekerces számos rejtély övezi. Rituálék keretein belül, a természetfeletttel való kommunikáció, vagy esetleg az iránta érzett tisztelet kifejezése céljából használhatták? Ez az utolsó helyszín ad majd alkalmat a kiállítás megtekintését végigkísérő kérdés mély megfontolására: Más/világ – valóban van különbség?

A kiállítás 2016. június 12-ig hétfő kivételével minden nap 10–18 óráig látogatható a Herman Ottó Múzeum Papszeri Épületében (3530 Miskolc, Papszer 1.).

fokozódásával? A látogatók megismerhetnek egy rekonstruált síregyüttest Pácín határából, valamint néhány, a megye területéről előkerült különleges sírmellékletet is. A késő bronzkori „másvilághoz” kapcsolódó elképzelések kérdését tovább árnyalja a mára már egyre nagyobb számban ismert, ún. „településen belüli temetkezések” problémája. Első pillantásra ezek a leletek különlegesnek tűnhetnek – de ha közelebbről szemléljük a jelenséget, egy még sokkal érdekesebb kép bontakozik ki előttünk. Talán az élet, a halál és a köztes lét fogalmának újfajta értelmezése – vagy valami egészen más? A tárlaton a Pácín-Alharaszton feltárt legmeghökkenőbb lelet: a „kecskefejű ember” kerül bemutatásra.

A bronzkori „Másvilág” titkai a kiállítás utolsó termében teljesednek ki igazán. Az elkülönített, sötét, misztikus kamrába egy különleges tárgy kerül. A Varga József által Abaújdevecser határában 2002-